

ΗΡΩΔΕΙΟ

ΘΕΑΤΡΟ ΤΕΧΝΗΣ

Ευριπίδη: *Βάκχες*

Οι διχογνωμίες πάνω στην ερμηνεία των *Βακχών* πολλές. Και δικαιολογημένα ίσως, γιατί τα πραγματικά μεγάλα έργα είναι που επιδέχονται εξήγηση στα επιμέρους. Ελέγχονται στις διαδικασίες της τεχνικής τους, για να μείνουν ως συνθέσεις πολυσήμαντα και ως ουσίες αμφιλεγόμενα. Να κρύβεται εκεί το ελιξήριό τους; Στην πολυεδρική δηλαδή θεώρηση του άρρητου κι ανεξιχνίαστου του εγκόσμιου αινίγματος που περικλείουν;

Δε νομίζω πάντως πως μπορεί κανείς να επισημάνει αντι-

νομία ανάμεσα στις *Βάκχες* (τελευταία γραφή του Ευριπίδη, το 406) και στα προηγούμενα έργα του. Δεν υπάρχει ασφαλέστερη ένδειξη βαθύτατης θρησκευτικής ανησυχίας απ' την εφεκτικότητα απέναντι σε οποιαδήποτε πίστη. Σ' αυτήν ακόμα την αποφυγή κάθε απόφανσης του Πύρρωνα, του Αρκεσίλαου και του Αινησίδημου με τις κατηγορίες του, στη σκεπτική «εποχή», δε συμμετείχε μια μορφή θρησκευτικού δέους; Γιατί λοιπόν, πέρα απ' την παράλληλη έξαρση της τραγικότητας του ανθρώπινου που διαπερνάει όλα τα κεντρικά πρόσωπα των *Βακχών*, να μη δούμε ένα είδος υπαναχώρησης, ανθρώπινης μολοντούτο, στο γέρμα του βίου του Ευριπίδη, που τελικά ίσως να αποτελεί μια βαθύτερη αγνωστικιστική του αντίληψη; Η σοφία του γέροντα είναι αυτή τούτη η ναρκοθέτηση κάθε δογματικής, ανελαστικής πίστης, ακόμα κι αυτής που αναιρεί την ίδια την πίστη. Η σοφία του σωκρατικού παρά ποτέ, γέροντα πια Ευριπίδη, πικραμένου αυτοεξόριστου στα χώματα της Μακεδονίας του Αρχέλαου, με βαρύ το προαίσθημα για την πατρίδα του, το προαίσθημα του φρικτού 404 που δεν αργεί, η σοφία του λοιπόν συνίσταται στη φιλοσοφική του «διάθεσιμότητα». Κατά συνέπεια, δεν πιστεύω πως ο Ευριπίδης ειρωνεύεται την ταλαντευόμενη προσχώρηση του γερο-Κάδμου στη λατρεία του νέου Θεού.

Αντίθετα, στη στάση αυτή πρέπει να αναζητηθεί η ακροτελεύτια σκεπτικιστική «θέση» του ποιητή. Μήπως σε τελευταία ανάλυση ο αγνωστικισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί αναγωγικά η φιλοσοφική συστοιχία της τραγικής διάστασης του ανθρώπου; Και πόσο βαρύτερη φανερώνεται η μοίρα τούτη στις *Βάκχες*: Ο Πενθέας, στη ρασιοναλιστική ανταρσία του δεν «ηρωοποιείται» ούτε αγνοεί ένα γεγονός εξωτερικό, μα την ίδια του τη φύση αγνοεί, την ημιδιονυσιακή του υπόσταση. Έτσι, η τραγική ειρωνεία βρίσκει στο πρόσωπό του την εντελέστερη έκφρασή της. Και της Αγαύης ακόμα η εικόνα, με το κεφάλι του βλαστού της στα χέρια, προδίνει την άκρα ρεαλιστική συνέπεια του Ευριπίδη, μια ανενδοίαστη σκληρότητα στην εξεικόνιση του δράματός της. Κι όχι μόνο: η απουσία του προσφιλούς στον τραγικό «από μηχανής θεού» απαλλάσσει τις *Βάκχες* απ' την υποψία του εμβόλιμου της λύσης, καθιστώντας τις για μας αμεσότερα προσιτές. Η ύβρις

του θνητού εγκαταλείπεται στα επίχειρά της.

Αν η παράσταση του κ. Κουν δε στηριζόταν κατά μεγάλο μέρος σε λιγνές ερμηνείες, το δύσκολο αυτό έργο θα κέρδιζε αρκετά. Και θα κέρδιζε γιατί ο κ. Κουν είδε σωστά τον εξουσιαστικό, εξισοροπητικό των μερών, ρόλο του Χορού στις *Βάκχες*. Αυτός γεφυρώνει το λόγο με το ένστικτο, ενώ γύρω του, σε αυτόνομες νησίδες, πάσχουν τα πρόσωπα της τραγωδίας. Έτσι τον κίνησε κατά κόρον, κι αυτός λειτούργησε ως κεντρομόλος δύναμη που πρόσφερε τη συγκέντρωση των μερών, συνοψίζοντας τις «απόψεις» που διατρέχουν εδώ τον κίνδυνο της διάχυσης.

Η κινησιακή επιμέλεια της κ. Μ. Κυνηγού συντονισμένη αλλά μονότροπη, παρ' όλη την ωραία μουσική του κ. Χρ. Λεοντή (με οργανική πρόσμιξη λαϊκιζόντων στοιχείων), που προσφερόταν για ανανεούμενες χορογραφικές λύσεις.

Με τον κ. Διον. Φωτόπουλο σπάνια διαφωνείς. Να, όπως εδώ, που η ενοποιημένη ένδυση των Μαινάδων θα μπορούσε να ενδώσει κάπως περισσότερο στο «θεαματικό», μια κι η κίνησή τους τουλάχιστον δε βοηθούσε τόσο στην ανάκληση της καταγωγής και της λειτουργίας τους. Και δεν ξέρω αν είναι λεπτομέρεια: οι θύρσοι πάντως ελάχιστα έμοιαζαν μ' αυτούς που κατακλύζουν τα αττικά ερυθρόμορφα αγγεία του Ε' αιώνα, με τα φύλλα κισσού που στεφάνωναν τους νάρθηκες αυτούς. Οι ποιητικές πραγματώσεις δεν έλειψαν στην καλή μετάφραση του κ. Λεων. Ζενάκου. (Ας λάβουμε υπόψη πως πρόκειται για μάλλον αντιλυρικό κείμενο — και στα χορικά.) Ακούστηκαν, όμως, και σημεία αμήχανα. Δυστυχώς, στον αρχαίο λόγο ενοχλείσαι περισσότερο απ' ό,τι αλλού με τα... ακουστικά περισσέματα.

Αλλά ας ξανάρθουμε στη γραμμή της ερμηνείας που έδωσε ο κ. Κουν, αν δε στάθηκε άτυχος στις επιλογές του: Αθλητικός βέβαια ο Πενθέας του κ. Αντ. Θεοδωρακόπουλου, αλλά καθ' υπερβολήν. Με την υπέρμετρα πρωτόγονη ορμή του φαίδρυνε την ορθολογιστική άποψη που κομίζει ο νέος βασιλιάς και που ανάγκη πάσα να μένει ακέραιη η εντύπωσή της, γιατί πέρα απ' την τραγική του μοίρα, ο Πενθέας είναι ο αντίλογος που ορθώνεται στο άλογο, μυστηριακό στοιχείο. Αδέξια και ως κωμικοποίηση (ως μη ώφειλε) εκείνη του Διονύσου απ' τον κ. Μ. Κουγιουμτζή.

‘Οποια ερμηνεία κι αν δεχτείς, ο Διόνυσος παραμένει ο θεός στην αδυσώπητη ώρα του, που βυθίζει στο πένθος μια οικογένεια και μια πόλη ολόκληρη. Αλλά και στα «σοβαρά» του άκαμπτos ο κ. Κουγιουμτζής, δεν είδε την ιδιότυπη υφή του θεού, που αποτελεί πολλών στοιχείων το συγκερασμό το πρόσωπό του.

Απ’ την αναγνώριση και πέρα η πείρα της κ. Νέλλης Αγγελίδου (Αγαύη) δούλεψε σωστά. Αλλά απ’ την είσοδό της στη θυμέλη μέχρι την αναγνώριση, τι θέση είχε ο θρήνος; Για τούτο και η κλιμάκωση των επιπέδων δεν έγινε αισθητή. Ιδιαίτερα προσιτό Τειρεσία έδωσε ο κ. Τσαπέκος. Παραστατικότητα, όμως, η συγκλονιστική περιγραφή του κ. Αρμένη (‘Αγγελος) καθώς και των βοσκών (Γ. Δεγαίτης, Λ. Παναγιωτίδης, Χρ. Νίνης) και πολύ θετική η προσφορά της κ. Ρ. Πιττακή (Α’ Κορυφαία) με καθαρό, το δικό της τουλάχιστον, λόγο. (‘Οχι, δε φταίει το Ηρώδειο, οι ηθοποιοί φτάνε όταν, συχνά, ο λόγος μένει υπόθεση των πρώτων σειρών.)

‘Αφησα τελευταίο τον κ. Βάσο Ανδρονίδη, που αποζημίωσε για πολλά μ’ έναν εκπληκτικό Κάδμο. Η ερμηνεία του είχε πρώτα γνώση, μετά μια απλότητα αφοπλιστική που μετέδωσε το τραγικό μέγεθος, στη σεβαστή μορφή μετουσιωμένο. Ζηλευτή, αυτοδύναμη παρουσία. Συγκίνησε αληθινά.